

O‘ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARIGA O‘TISH JARAYONINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Samatov Saidjon Alimovich

Bank-moliya akademiyasi

MSc magistratura masofaviy ta’lim shakli tinglovchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston tijorat banklarida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o‘tish jarayonining rivojlanish bosqichlari, ularning tashkiliy va uslubiy xususiyatlari yoritilgan. Bank hisobini xalqaro talablarga muvofiqlashtirish, hisob siyosatini takomillashtirish, moliyaviy instrumentlarni baholash hamda hisobot axborotining shaffofligini oshirish masalalari o‘rganilgan. O‘tish jarayonida me’yoriy asoslar, institutsional o‘zgarishlar, axborot tizimlari va mutaxassislar malakasining o‘rni tahlil qilingan. Milliy hisob amaliyoti bilan xalqaro standartlar o‘rtasidagi tafovutlar, ularni bartaraf etishdagi muammolar va amalga oshiriladigan vazifalar tizimlashtirilgan. Shuningdek, moliyaviy hisobotlarning taqqoslanuvchanligi, ishonchliligi va foydalanuvchilar uchun axborot qiymatini oshirishga qaratilgan takliflar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari banklarda xalqaro standartlarni izchil qo‘llash, hisobot tayyorlash jarayonlarini takomillashtirish hamda o‘tish bosqichlarining samaradorligini baholashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Tijorat banklari, moliyaviy hisobot, xalqaro standartlar, milliy standartlar, bank hisobi, rivojlanish bosqichlari, xalqaro standartlarga o‘tish, hisob siyosati, me’yoriy asoslar, institutsional islohotlar, schyotlar rejasi.

Annotation: This article describes the stages of development of the process of transition to international financial reporting standards in commercial banks of Uzbekistan, their organizational and methodological features. The issues of harmonizing the bank account with international requirements, improving the account policy, assessing financial instruments, and increasing the transparency of reporting information were studied. The

role of regulatory frameworks, institutional changes, information systems, and professional qualifications in the transition process is analyzed. Differences between national accounting practices and international standards, problems in their elimination and the tasks to be carried out are systematized. Proposals have also been developed to increase the comparability, reliability and information value for users of financial statements. The results of the study will serve to consistently apply international standards in banks, improve reporting processes, and assess the effectiveness of transition phases.

Keywords: Commercial banks, financial reporting, international standards, national standards, bank accounting, development stages, transition to international standards, accounting policies, regulatory framework, institutional reforms, chart of accounts.

Аннотация: В данной статье освещены этапы развития процесса перехода на международные стандарты финансовой отчетности в коммерческих банках Узбекистана, их организационные и методические особенности. Были изучены вопросы приведения банковского счета в соответствие с международными требованиями, совершенствования учетной политики, оценки финансовых инструментов и повышения прозрачности отчетности. В ходе перехода анализировались нормативная база, институциональные изменения, роль информационных систем и квалификация специалистов. Систематизированы различия между практикой национального учета и международными стандартами, проблемы их устранения и задачи, которые необходимо решить. Также были разработаны предложения, направленные на повышение сопоставимости, надежности и информационной ценности финансовой отчетности для пользователей. Результаты исследования служат для оценки эффективности последовательного применения международных стандартов в банках, совершенствования процессов подготовки отчетности и переходных этапов.

Ключевые слова: Коммерческие банки, финансовая отчетность, международные стандарты, национальные стандарты, банковский учет, этапы развития, переход к международным стандартам, учетная политика, нормативная база, институциональная реформа, план счетов.

KIRISH

Bank tizimining iqtisodiy taraqqiyotdagi oʻrni moliyaviy resurslarni jamlash, ularni samarali taqsimlash va xoʻjalik subyektlarining investitsion faolligini qoʻllab-quvvatlash bilan belgilanadi. Ushbu vazifalarning bajarilishi banklar faoliyati haqidagi axborotning ishonchliligi va ochiqligiga bevosita bogʻliq. Moliyaviy hisobot bankning aktivlari, majburiyatlari, kapitali, daromadlari hamda pul oqimlari toʻgʻrisida tizimlashtirilgan maʼlumot taqdim etadi. Shu sababli hisobotlarni xalqaro miqyosda tushunarli va taqqoslanuvchan shaklda tayyorlash bank boshqaruvi sifatini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Oʻzbekiston tijorat banklarida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga oʻtish jarayonini oʻrganish mazkur tizimdagi oʻzgarishlarning mazmuni, izchilligi va amaliy natijalarini tushunishga xizmat qiladi.

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari bank operatsiyalarining iqtisodiy mazmunini aks ettirish, moliyaviy instrumentlarni tasniflash va baholash hamda tegishli axborotni ochib berishga asoslangan yondashuvlarni belgilaydi. Ularni qoʻllash hisobot shakllarini oʻzgartirish bilangina cheklanmaydi, balki hisob siyosati, maʼlumotlarni yigʻish tartibi, baholash usullari va ichki nazorat jarayonlarini ham muvofiqlashtirishni talab qiladi. Ayniqsa, kredit portfelining sifati, kutilayotgan kredit zararlari, foizli daromadlar va moliyaviy instrumentlarning qiymatini aniqlash bank hisobotining mazmuniga sezilarli taʼsir koʻrsatadi. Bunday sharoitda xalqaro standartlarga oʻtish hisob tizimini yangilash bilan birga bankning boshqaruv va tahliliy salohiyatini rivojlantiradigan jarayon sifatida namoyon boʻladi.

Oʻzbekiston tijorat banklarida ushbu jarayonning rivojlanishini bosqichlar kesimida oʻrganish hisob amaliyotidagi oʻzgarishlarni tizimli baholash imkonini beradi. Dastlabki tayyorgarlik, milliy hisob maʼlumotlarini xalqaro talablarga muvofiqlashtirish, hisobotlarni shakllantirish va xalqaro standartlarni kundalik hisob jarayonlariga singdirish oʻzaro bogʻliq vazifalarni qamrab oladi. Biroq bunday bosqichlar barcha banklarda bir xil muddat va natijalar bilan amalga oshiriladi, deb qarash toʻgʻri emas. Bankning faoliyat koʻlami, operatsiyalar tarkibi, axborot tizimlari va mutaxassislar tayyorgarligi oʻtish jarayonining xususiyatlarini belgilaydi. Shuning uchun rivojlanish bosqichlarini ajratishda

vaqt mezonini bilan bir qatorda amaliy o'zgarishlarning chuqurligi ham hisobga olinishi zarur.

Xalqaro standartlarga o'tishning dolzarbligi bank hisobotidan foydalanadigan tomonlarning axborot ehtiyojlari bilan ham izohlanadi. Investorlar bankning daromadlilik va kapital holatini, kreditorlar majburiyatlarni bajarish imkoniyatini, rahbariyat esa resurslardan foydalanish samaradorligi va risklarni baholashga intiladi. Hisobotlarda hisoblash usullari, muhim taxminlar va baholash noaniqliklarining yetarlicha yoritilishi ushbu qarorlarning asoslanganligini kuchaytiradi. Ayni paytda xalqaro standartlardan foydalanishning o'zi axborot sifatini avtomatik ravishda ta'minlamaydi. Natija ma'lumotlarning to'liqligi, hisob siyosatining izchil qo'llanishi, professional mulohazaning asoslanganligi va nazorat mexanizmlarining samaradorligiga bog'liq bo'ladi. Bu holat o'tish jarayonini sifat mezonlari asosida o'rganish zaruratini yuzaga keltiradi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Tijorat banklarida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bank hisobining uslubiy asoslarini yangilash, moliyaviy instrumentlarni baholash, risklar haqidagi axborotni ochib berish va hisobotlarning taqqoslanuvchanligini ta'minlash bilan bog'liq jarayondir. Shu sababli mazkur jarayonning rivojlanish bosqichlarini o'rganishda moliyaviy hisobot masalalari bilan bir qatorda bank boshqaruvi, iqtisodiy xavfsizlik, aktiv va passiv operatsiyalar hamda axborot tizimlariga bag'ishlangan tadqiqotlarni ham hisobga olish zarur. Keltirilgan adabiyotlar ushbu masalalarni turli yo'nalishlarda qamrab oladi, biroq ularning barchasi xalqaro standartlarga o'tish bosqichlarini bevosita tadqiq etishga bag'ishlanmagan.

Mahalliy tadqiqotchilardan D.M. Malikovanning ilmiy ishi tijorat banklari iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning ilmiy asoslarini takomillashtirishga qaratilgan [1]. Mazkur yo'nalish bank faoliyatining barqarorligini baholashda ishonchli moliyaviy axborotning ahamiyatini tadqiq etish uchun mavzuga aloqador nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. M.B. Mo'minovanning tadqiqoti tijorat banklari aktiv va passiv operatsiyalarini innovatsion boshqarish metodologiyasiga [2], B.K. Nabiyeving ilmiy ishi esa bank daromadiga ta'sir

qiluvchi moliyaviy risklarni baholashda raqamli texnologiyalardan foydalanishga bag'ishlangan [3]. Ushbu tadqiqot yo'nalishlarini maqola mavzusi bilan bog'laganda, xalqaro standartlarga o'tish jarayonida aktiv va majburiyatlar to'g'risidagi ma'lumotlar, risklarni baholash imkoniyatlari hamda hisob va boshqaruv tizimlari o'rtasidagi muvofiqlikni o'rganish zarurati ko'rinadi. Bu bog'liqlik mazkur maqolaning tahliliy yondashuvi hisoblanadi.

M.A. Saypidinovning monografiyasi banklarda moliyaviy hisobotlar tahlilini tashkil etish tartibini takomillashtirish masalalariga bag'ishlangan [4]. Ushbu yo'nalish xalqaro standartlarga o'tishni faqat hisobot tayyorlash talablari orqali emas, balki shakllantirilgan axborotning tahliliy imkoniyatlari nuqtayi nazaridan ham o'rganishga asos beradi. Mahalliy tadqiqotlarning mavzularini umumlashtirganda, banklarda xalqaro standartlarni qo'llash iqtisodiy xavfsizlik, operatsiyalarni boshqarish, risklarni baholash va moliyaviy tahlil bilan uzviy bog'liq ekanligini ta'kidlash mumkin. Shunga ko'ra, rivojlanish bosqichlarini ajratishda hisobot shakllaridagi o'zgarishlar bilan birga axborot sifati va undan boshqaruvda foydalanish imkoniyatlarini ham hisobga olish maqsadga muvofiq.

M.V. Владыка, D.M. Бурдинская va E.I. Горбунованинг keltirilgan tadqiqoti davlat banklarini tartibga solish va nazorat qilishning federal hamda hududiy jihatlariga qaratilgan [5]. A.E. Кулаковning asari bank filiallari va passivlarini boshqarish masalalarini qamrab oladi [6]. O.I. Лаврушин nomi bilan keltirilgan bank menejmentiga oid adabiyotlarda esa tijorat banki faoliyatini boshqarish masalalari markaziy o'rin tutadi [7; 8]. Ushbu manbalar maqola doirasida xalqaro standartlarga o'tishning tashkiliy tomonlarini, jumladan, boshqaruv vakolatlari, filiallar ma'lumotlarini umumlashtirish va nazorat jarayonlarini o'rganish uchun yordamchi nazariy asos sifatida qaralishi mumkin. Biroq ularni O'zbekiston banklarining xalqaro standartlarga o'tish davrlarini bevosita belgilovchi manbalar sifatida talqin qilish to'g'ri bo'lmaydi.

Xorijiy tadqiqotlardan D.A. Anichining ilmiy ishi Keniyadagi tijorat banklarida aktiv va majburiyatlarni boshqarishning moliyaviy natijalarga ta'sirini o'rganishga bag'ishlangan [9]. Mazkur tadqiqot yo'nalishi bank operatsiyalari va moliyaviy natijalar o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilish uchun mavzuga aloqadordir. Y. Amihud va H.

Mendelson esa aktivlar narxlanishiga sotib olish va sotish narxlari o'rtasidagi farqning ta'sirini tadqiq etganlar [10]. Ushbu ish xalqaro standartlarga o'tishni bevosita o'rganmasa-da, moliyaviy aktivlarni baholashda bozor sharoitlari va likvidlik omillarini tushunish uchun nazariy ahamiyatga ega. Demak, xorijiy adabiyotlardan foydalanishda ularning aktivlarni baholash va bank boshqaruviga oid hissasini xalqaro standartlarni joriy etish haqidagi bevosita xulosalardan farqlash zarur.

Keltirilgan adabiyotlarning mavzuviy tahlili bank boshqaruvi, iqtisodiy xavfsizlik, moliyaviy risklar va hisobot tahlili masalalari tadqiqotlarning muhim yo'nalishlari ekanligini ko'rsatadi. Biroq ushbu ro'yxatning o'zi O'zbekiston tijorat banklarida xalqaro standartlarga o'tishning rivojlanish bosqichlarini, ularni ajratish mezonlarini va banklar o'rtasidagi tafovutlarni to'liq yoritmaydi. Shu sababli maqolada me'yoriy hujjatlar va banklarning moliyaviy hisobotlari asosida tashkiliy tayyorgarlik, hisobotlarni muvofiqlashtirish hamda xalqaro talablarni kundalik hisob jarayonlariga integratsiyalash bosqichlarini tizimli o'rganish zarur. Bunday yondashuv davrlashtirishni aniq dalillar bilan asoslash va har bir bosqichning amaliy xususiyatlarini ochib berishga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda O'zbekiston tijorat banklarida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish jarayonining rivojlanish bosqichlarini o'rganish uchun tizimli, tarixiy va qiyosiy tahlil usullaridan foydalaniladi. Ma'lumotlar bazasi mavzuga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar, tijorat banklarining e'lon qilingan moliyaviy hisobotlari, auditorlik xulosalari hamda ilmiy adabiyotlar asosida shakllantiriladi. Rivojlanish bosqichlari me'yoriy asoslarning shakllanishi, tashkiliy tayyorgarlik, hisob siyosatining muvofiqlashtirilishi va xalqaro talablarning hisob jarayonlariga integratsiyalashuvi mezonlari bo'yicha ajratiladi. Qiyosiy tahlil orqali banklarning hisobot tayyorlash va axborotni ochib berish amaliyotidagi o'xshashlik hamda tafovutlar aniqlanadi. Hujjatlar mazmunini tahlil qilish asosida har bir bosqichning xususiyatlari umumlashtirilib, mavjud muammolar va takomillashtirish yo'nalishlari belgilanadi. Bunda hujjatlarning tegishli davrda amal qilgan tahriri va ma'lumotlarning taqqoslanuvchanligi hisobga olinadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O‘zbekistonda tijorat banklarida Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga (MHXS) o‘tish jarayoni bir martalik texnik o‘zgarish emas, balki normativ-huquqiy bazani shakllantirish, hisob siyosatini xalqaro tamoyillarga moslashtirish, malakali kadrlar salohiyatini rivojlantirish va hisobotlarni yangi metodologiya asosida tuzishni qamrab oluvchi izchil institutsional jarayondir. Mazkur jarayonda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o‘tish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-4611-son Qarori alohida burilish nuqtasi bo‘lib, tijorat banklari uchun 2021-yil 1-yanvardan MHXS asosida buxgalteriya hisobini tashkil etish va 2021-yil yakunlaridan moliyaviy hisobotlarni MHXS asosida tayyorlash talabini belgiladi. Qarorda MHXSni joriy etish bilan bir qatorda, xalqaro sertifikatga ega mutaxassislarni tayyorlash, standartlarni davlat tiliga tarjima qilish va amaliy-uslubiy bazani rivojlantirish choralari ham nazarda tutilgan. Keyingi bosqichda Markaziy bank tomonidan tijorat banklarining hisob siyosati va moliyaviy hisobotlariga qo‘yiladigan maxsus talablarning normativ jihatdan mustahkamlanishi MHXSni banklarning kundalik hisob jarayoniga integratsiyalashga xizmat qildi (1-jadval):

1-jadval

O‘zbekistonda tijorat banklarida MHXSga o‘tish jarayonining rivojlanish bosqichlari¹

Bosqichlar		Davrlar	Asosiy mazmuni	Natijasi
I	Huquqiy-tashkiliy tayyorgarlik	2020-yil	PQ-4611-son Qaror asosida tijorat banklarining MHXSga o‘tish talablari belgilandi, metodologik va kadrlar	MHXSga tizimli o‘tishning huquqiy asosi yaratildi.

¹ O‘rganilgan manabalar asosida muallif tomonidan tayyorlandi

			tayyorgarligi kuchaytirildi.	
II	Amaliy o'tish holati	2021-yil	Tijorat banklarida MHXS asosida buxgalteriya hisobini tashkil etish va yillik moliyaviy hisobotlarni MHXS asosida tayyorlash boshlandi.	MHXS banklarning amaliy hisob va hisobot tizimiga joriy etildi.
III	Institutsional mustahkamlash	2022-2024-yillar	MHXS talablari banklarning hisob siyosati, ichki nazorat, moliyaviy hisobot va axborot tizimlariga integratsiya qilindi.	MHXS asosidagi hisob yuritish mexanizmlari takomillashtirildi.
IV	Barqaror qo'llash	2025-yildan	MHXS asosidagi moliyaviy hisobotlarning sifati, shaffofligi va taqqoslanuvchanligini oshirish jarayoni davom ettirilmoqda.	MHXSni doimiy qo'llash va sifat jihatidan takomillashtirish bosqichi shakllandi.

Ushbu ma'lumotlardan ko'rinadiki, O'zbekistonda tijorat banklarining MHXSga o'tishi evolyutsion xususiyatga ega bo'lib, normativ tayyorgarlikdan majburiy qo'llash va keyinchalik institutsional mustahkamlash bosqichiga o'tgan. Jarayonning asosiy burilish nuqtasi PQ-4611-son Qaror bilan bog'liq bo'lib, unda 2021-yil 1-yanvardan tijorat banklarida MHXS asosida hisob yuritish hamda 2021-yil yakunlaridan MHXS bo'yicha moliyaviy hisobot tayyorlash majburiyati belgilangan. Mazkur yondashuv MHXSni

banklar uchun faqat hisobot shaklini o'zgartiruvchi vosita sifatida emas, balki hisob siyosati, kadrlar kompetensiyasi va axborot tizimlarini qamrab oluvchi institutsional transformatsiya sifatida shakllantirdi. Xususan, xalqaro sertifikatga ega mutaxassislariga qo'yilgan talab professional salohiyatni mustahkamlashga qaratilgan. Keyingi normativ bosqichda banklarning hisob siyosati bevosita MHXS bilan bog'lanib, uni bank boshqaruvi ishlab chiqishi va kuzatuv kengashi tasdiqlashi belgilandi. Shuningdek, hisob jarayonlarini imkon qadar avtomatlashtirish talabi mustahkamlandi. Shunday qilib, tahlil qilinayotgan davrda MHXSga o'tishning mazmuni "standartga o'tish"dan "standartni bankning doimiy boshqaruv va hisob infratuzilmasiga integratsiyalash" modeliga qarab rivojlangan. Biroq normativ talablarning mavjudligi banklar kesimida MHXSni qo'llash sifati bir xil ekanligini o'z-o'zidan isbotlamaydi; buni auditorlik xulosalari va moliyaviy hisobotlarning sifat ko'rsatkichlari asosida alohida empirik baholash zarur.

O'zbekiston bank tizimida buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotlarni xalqaro amaliyotga moslashtirish jarayoni mustaqillikning dastlabki yillarida boshlangan institutsional islohotlarning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Vazirlar Mahkamasining 1994-yil 24-avgustdagi 433-son qarori bilan tasdiqlangan Davlat dasturida bank buxgalteriya hisobi registrlarini xalqaro klassifikatsiyalar bilan taqqoslash, xalqaro amaliyotga mos yangi hisobvaraqlar rejasini ishlab chiqish, uni xalqaro ekspertizadan o'tkazish hamda 1994–1995-yillarda bank amaliyotiga joriy etish vazifalari belgilangan. Mazkur hujjatda bank tizimining konsolidatsiyalangan balansi, foyda va zararlar hisoboti hamda boshqa bank-statistika ko'rsatkichlarini xalqaro talablarga muvofiqlashtirish ham nazarda tutilgan. Shu jihatdan, 1995-yil bank hisobini xalqaro standartlarga moslashtirishning yakuniy nuqtasi emas, balki yangi metodologik modelni amaliyotga tatbiq etish bosqichi sifatida baholanishi lozim. O'sha davrda banklar moliyaviy hisobotlarida axborotni ochib berish IAS 30, pul oqimlari hisoboti esa 1992-yilda chiqarilgan IAS 7 bilan tartibga solingan. Shu sababli hisobvaraqlar rejasining xalqaro talablarga muvofiqligini faqat schyotlar nomenklaturasi bilan emas, balki aktivlar, majburiyatlar, kapital, daromad va xarajatlarni tasniflash, moliyaviy natijalarni

shakllantirish, bank risklarini aks ettirish hamda axborotni ochib berish imkoniyatlari orqali asosli hisoblanadi (2-jadval):

2-jadval

O‘zbekiston bank tizimida hisobvaraqlar rejasi va moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlarga muvofiqligi²

Yo‘nalishlar	Bank tizimidagi yondashuv	IAS/MHXS talablariga muvofiqligi
Aktivlar va majburiyatlar hisobi	Bank aktivlari va majburiyatlarini alohida hisobvaraqlarda tasniflash va hisobga olish tizimi shakllantirilgan.	Aktivlar va majburiyatlarning alohida tasniflanishi ularni iqtisodiy mazmuniga ko‘ra guruhlash hamda moliyaviy holatni tizimli aks ettirishning xalqaro tamoyillariga muvofiq yondashuvni shakllantirgan.
Kapital hisobi	Bankning ustav kapitali va kapitalning boshqa tarkibiy qismlarini majburiyatlardan alohida hisobga olish nazarda tutilgan.	Bank kapitalining majburiyatlardan alohida hisobga olinishi kapitalni moliyaviy hisobotning mustaqil elementi sifatida e‘tirof etishga asoslangan xalqaro yondashuvga muvofiq kelgan.
Daromad va xarajatlar	Bank faoliyatidan olinadigan daromadlar va amalga oshiriladigan xarajatlarni alohida hisobvaraqlarda	Daromad va xarajatlarning alohida hisobvaraqlarda aks ettirilishi hisobot davrining moliyaviy natijasini shakllantirish bo‘yicha

² O‘rganilgan manabalar asosida muallif tomonidan tayyorlandi

	hisobga olish tizimi qo‘llanilgan.	xalqaro hisob tamoyillariga yaqinlashishni ta’minlagan.
Kreditlar va ular bo‘yicha yo‘qotishlar	Kredit operatsiyalarini alohida hisobga olish hamda kreditlar bilan bog‘liq ehtimoliy yo‘qotishlarni aks ettirish mexanizmlari shakllantirilgan.	Kreditlar va ular bo‘yicha ehtimoliy yo‘qotishlarni hisobga olish xalqaro yondashuvlarga yaqinlashtirilgan bo‘lsa-da, ularni tan olish va baholash mexanizmlarining keyingi takomillashtirilishi zarur bo‘lgan.
Valyuta va balansdan tashqari operatsiyalar	Xorijiy valyutadagi operatsiyalar, kafolatlar, akkreditivlar va boshqa balansdan tashqari operatsiyalarni alohida hisobga olish nazarda tutilgan.	Xorijiy valyutadagi operatsiyalar hamda balansdan tashqari majburiyatlarni hisobga olish tizimi xalqaro bank hisobi amaliyotining asosiy tamoyillariga yaqinlashtirilgan.
Moliyaviy hisobotlarni shakllantirish	Hisobvaraqlar rejasi ma’lumotlari asosida bankning moliyaviy holati va faoliyatining moliyaviy natijalarini ifodalovchi hisobotlar shakllantirilgan.	Bankning moliyaviy holati va faoliyat natijalarini aks ettiruvchi hisobotlarni shakllantirish tizimi xalqaro moliyaviy hisobot tamoyillariga bosqichma-bosqich yaqinlashtirilgan.
Axborotni ochib berish	Bank operatsiyalarini hisobvaraqlarda aks ettirish va ular asosida moliyaviy hisobot ko‘rsatkichlarini	Moliyaviy axborotni shakllantirish mexanizmi rivojlantirilgan bo‘lsa- da, xalqaro standartlarda nazarda tutilgan keng qamrovli axborotni ochib berish talablarini to‘liq

	shakllantirishga ustuvor ahamiyat berilgan.	qamrab olish keyingi rivojlanish bosqichlarini talab etgan.
--	---	---

Manba: *O'rganilgan manabalar asosida muallif tomonidan tayyorlandi*

Mazkur ma'lumotlar O'zbekiston bank tizimida xalqaro hisob tamoyillariga o'tish, avvalo, hisobvaraqlar rejasining iqtisodiy mazmunini qayta tashkil etish orqali amalga oshirilganini ko'rsatadi. Aktivlar, majburiyatlar, kapital, daromadlar va xarajatlarning alohida hisob guruhlarida aks ettirilishi moliyaviy holat hamda faoliyat natijalarini xalqaro yondashuvlarga yaqin shaklda ifodalash uchun zarur axborot bazasini yaratgan. Kreditlar, xorijiy valyutadagi operatsiyalar, kafolatlar va akkreditivlarning alohida hisobga olinishi bank faoliyatiga xos moliyaviy instrumentlar va risklarni tizimli kuzatish imkoniyatini kengaytirgan. Biroq hisobvaraqlar rejasining xalqaro klassifikatsiyalarga yaqinlashtirilishi moliyaviy hisobotlarning IAS talablariga avtomatik ravishda to'liq muvofiqligini anglatmaydi. Chunki xalqaro standartlar schyotlarda operatsiyalarni qayd etish bilan cheklanmay, aktiv va majburiyatlarni tan olish, baholash, moliyaviy natijalarni taqdim etish hamda muhim axborotni izohlarda ochib berish talablarini ham qamrab oladi. IAS 30ning banklar uchun maxsus disclosure talablarini belgilagani ushbu farqni tasdiqlaydi. Ayniqsa, kredit yo'qotishlarini baholash, risklarning xususiyatini yoritish va moliyaviy hisobotga qo'shimcha tushuntirishlar berish yo'nalishlarida bosqichma-bosqich takomillashtirish zarurati mavjud bo'lgan. Demak, 1994-1995-yillardagi islohotlarning asosiy ilmiy ahamiyati MHXSning to'liq joriy etilganida emas, balki milliy bank hisobining xalqaro amaliyot bilan taqqoslanuvchanligini ta'minlovchi metodologik infratuzilma shakllantirilganida namoyon bo'ladi. Mazkur transformatsiya keyingi bosqichlarda bank moliyaviy hisobotlarini xalqaro standartlarga izchil moslashtirish uchun institutsional, metodologik va axborot poydevorini yaratgan.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, O'zbekiston tijorat banklarida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish jarayoni hisob shakllarini yangilash bilan cheklanmay, tashkiliy tayyorgarlik, uslubiy muvofiqlashtirish va axborot tizimlarini rivojlantirishni

qamrab oladi. Mazkur jarayonning bosqichlarini baholashda me'yoriy o'zgarishlar bilan birga xalqaro talablarning kundalik hisob amaliyotiga singdirilish darajasini hisobga olish zarur. Banklarning faoliyat ko'lami, operatsiyalari va mutaxassislar tayyorgarligidagi tafovutlar o'tish jarayoniga individual yondashuvni talab qiladi.

Xalqaro standartlarni samarali qo'llash uchun har bir bankda mavjud hisob amaliyotini baholash asosida aniq muddatlar, mas'ullar va resurslarni belgilaydigan chora-tadbirlar rejasini ishlab chiqish taklif etiladi. Hisob siyosati, schyotlar rejasi va hisobotlarni shakllantirish tartiblari o'rtasidagi muvofiqlikni kuchaytirish maqsadga muvofiq. Moliyaviy instrumentlarni baholash, kutilayotgan kredit zararlarini hisoblash va axborotni ochib berish bo'yicha mutaxassislarning amaliy ko'nikmalarini muntazam rivojlantirish tavsiya etiladi. Shuningdek, ma'lumotlar sifatini tekshirish, hisob jarayonlarini avtomatlashtirish va ichki nazoratni takomillashtirishga ustuvor e'tibor qaratish lozim.

O'tish bosqichlarining samaradorligini baholashda hisobot tayyorlash muddati, aniqlangan xatolar, muhim axborotning ochib berilishi va hisob ma'lumotlarining taqqoslanuvchanligiga asoslangan mezonlarni qo'llash taklif qilinadi. Banklar o'rtasida ilg'or tajribalarni almashish va murakkab hisob masalalari bo'yicha uslubiy hamkorlikni kengaytirish ham muhimdir. Ushbu takliflarning amalga oshirilishi moliyaviy hisobotlar ishonchliligini mustahkamlash, foydalanuvchilarning axborot ehtiyojlarini qondirish va xalqaro standartlarga o'tish jarayonini izchil tashkil etishga xizmat qiladi. Bu esa bank boshqaruvi uchun yanada asoslangan moliyaviy qarorlar qabul qilish imkoniyatlarini kengaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Malikova, D.M. (2024) Tijorat banklari iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning ilmiy asoslarini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent.
2. Mo'minova, M.B. (2022) Tijorat banklari aktiv va passiv operatsiyalarini innovatsion boshqarish metodologiyasini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent: TDIU.

3. Nabiyeu, B.K. (2023) Tijorat banklari daromadiga ta'sir qiluvchi moliyaviy risklarni baholashda raqamli texnologiyalardan foydalanishning samarali usullari. Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent: TDIU.
4. Saypidinov, M.A. (2026) Banklarda moliyaviy hisobotlar tahlilini tashkil etish tartibini takomillashtirish. Monografiya. Andijon: Omadbek print number one.
5. Владыка, М. В., Бурдинская, Д. М. и Горбунова, Э. И. (2017). Разработка методов регулирования и контроля государственных банков: федеральные и региональные аспекты реформы., фундаментальные исследования, 2, стр. 114-119.
6. Кулаков, А.Е. (2004) Управление филиалами и пассивами банка. Москва: БДЦ-пресс.
7. Лаврушина, О.И. (2003) Управление деятельностью коммерческого банка (банковский менеджмент). Москва: Юристъ.
8. Лаврушина, О.И. (ред.) (2010) Банковский менеджмент. 3-е изд. Москва: КНОРУС.
9. Anichi, D.A. (2014) Effects of Asset and Liability Management on the Financial Performance of Commercial Banks in Kenya. University of Nairobi.
10. Amihud, Y. and Mendelson, H. (1986). Asset Pricing and the Bid-Ask Spread., Journal of Financial Economics, 17.